

KARMA
of
GENADE?

KARMA
of
GENADE?

*Een bijbelse en historische visie op het Boeddhisme
en zijn relatie tot het Christendom.*

F.L. J.M. Kremers

Auteur: F.L.J.M. Kremers
1^e druk, 2022
Uitgever: Heijink, Hardenberg
Omslagontwerp: eigen bewerking via de
coverdesigner van Mijnbestseller Nederland B.V.
ISBN: 9789403679303

“Karma is zonder twijfel

de kern van het universum (...)

terwijl de Genade de rede en de logica tart (...).

Maar ik zou diep in de nesten zitten, als karma mijn rechter was.

Ik vestig mijn hoop op Jezus, die mijn zonden op zich nam aan het kruis.

Het is niet door onze goede werken dat we door de hemelpoort mogen gaan.”

(Paul Hewson, alias Bono, zanger van rockband U2, in ‘Bono over Bono’ pag. 242)

Inhoudsopgave:

Voorwoord: 9

Hoofdstuk 1: Inleiding 11

Hoofdstuk 2: Boeddhisme en Christendom, een eerste oriëntatie 15

Hoofdstuk 3: filosofische begrippen en een begrip in de filosofie 21

3.1 substantie 21

3.2 monisme 22

3.3 dualisme 22

3.4 gnosticisme 24

3.5 Immanuel Kant 26

Hoofdstuk 4: Historische en sociologische aspecten van Christendom en Boeddhisme 29

4.1 De stille revolutie 29

4.2 De transreligieuze supermarkt 30

4.3 Van geloof naar spiritualiteit, van Hemel naar Nirwana 31

4.4 De authenticiteit van geschriften 38

4.5 De opstanding van Jezus, feit of fictie? 42

4.6 De wederkomst van Jezus; een belofte! 45

4.7 Boeddhisme en wetenschap, liefde op het tweede gezicht 46

4.8 Zijn Boeddhisten vreedzaam? 52

4.9 'Christelijk' geweld 61

4.10 Geweld in de Bijbel 65

4.11 Zijn atheïsten vreedzaam? 72

Hoofdstuk 5: Theologische en leerstellige aspecten 74

5.1 Is alles voorbestemd? 74

5.2 Oorsprong van het kwaad in Christendom en Boeddhisme 83

5.3 De eeuwigheid in Christendom en Boeddhisme 88

5.4 Hemel, hel of reïncarnatie? 96

5.5 Karma of genade? 102

5.6 Positie vrouw in Boeddhisme en Christendom 107

5.7 Paradoxen, tegenstellingen en discontinuïteiten 114

Hoofdstuk 6: Psychologische aspecten van meditatie en gebed 123

6.1 Ratio versus hartstocht 124

6.2 Wat zeggen wetenschappers? 126

- 6.3 De religieuze en mystieke visie 129
- 6.4 Wat zeggen ervaringsdeskundigen? 137
- 6.5 Mediteren of bidden? 139

Hoofdstuk 7: De interreligieuze dialoog 145

Hoofdstuk 8: Tot besluit 153

Literatuurlijst: 156

Afkortingen: 159

Voorwoord.

Toen ik na voltooiing van dit boek naar een passende titel zocht, rezen bij mij enige twijfels over de relevantie van mijn verhaal. Sinds ik er aan begon, lijkt de wereldgemeenschap in hoog tempo af te stevenen op een totale chaos, in (geo)politiek, sociaal en klimatologisch opzicht. Moest het dus niet dáár over gaan, in plaats van over de relatie tussen twee eeuwenoude geloofstradities? Maar misschien gaat mijn verhaal, bij nader inzien, toch over die dreigende chaos. Want is die niet al ontstaan toen we onze Schepper, de regisseur van ons leven, massaal de rug toekeerden? De vraag lijkt dus gerechtvaardigd, op wie of wat we ons vertrouwen stellen voor de toekomst; het karma of toch op Gods genade?

Karma en genade zijn twee kernbegrippen in respectievelijk het Boeddhisme en het Christendom, maar ook elders komen we ze tegen. Zo is karma in vrijwel alle oosterse religies en filosofieën een belangrijk begrip, terwijl genade ook een centrale rol speelt in het Jodendom en de Islam. Karma is overigens ook een populair begrip in westerse seculiere kringen, vanwege het causaliteitsprincipe dat er aan ten grondslag ligt. Dat beginsel van oorzaak en gevolg, is rationeel eenvoudig te doorgronden en staat niet op gespannen voet met de logica van de wetenschap, wat met religieuze zaken vaak wel het geval is. Maar of dat gegeven de mens uiteindelijk helpt, is natuurlijk nog maar de vraag. Karma en genade hebben gemeenschappelijk, dat ze een alles bepalende invloed wordt toegeschreven op het lot van de mens, zowel tijdens, als na zijn leven. Ze komen daarom uitgebreid aan de orde in dit boek, in de hoop dat het u nieuwe inzichten verschaft en misschien zelfs een nieuwe geloofsoriëntatie, voor wie niet bekend is met het Christendom.

Met dat doel wil ik ook de scheef gegroeide beeldvorming over het Boeddhisme en het Christendom weer in balans brengen. Het Christendom wordt namelijk maar al te vaak als een dogmatische, dwangmatige en zelfs gewelddadige religie tegenover een vreedzaam en vrijblijvend Boeddhisme geplaatst. Ten onrechte, want het Boeddhisme blijkt zich in dat opzicht minder te onderscheiden van het Christendom dan men vaak denkt. Bovendien zijn bij de christelijke en bijbelse 'pijnpunten' de nodige nuances te maken.

Tot slot zal ook het 'abstraheren' van het christelijke godsbeeld, aan de kaak worden gesteld. Een ontwikkeling die tot doel heeft het unieke en persoonlijke karakter van de christelijke God, te vervormen tot iets ongrijpbaars als een universele oerkracht of wereldziel. Dat is in lijn met het huidige inclusivistische denkklimaat, dat een synthese wenst te realiseren tussen Christendom, de niet christelijke religies en spirituele bewegingen, waaronder het Boeddhisme. Een

synthese, die haar grond vindt in de veronachtzaming van het unieke karakter van het Christendom. Uniek door de persoon van Jezus Christus, in wie God tot de mens kwam.

De mensen die ik wil bereiken met dit boek, zijn degenen die teleurgesteld of niet sterk geworteld zijn in het Christendom en overwegen deze geloofstraditie achter zich te laten of dat al gedaan hebben. Ik richt me daarbij in de eerste plaats tot hen die het Boeddhisme zien als een nieuwe vorm van zingeving. Maar ook de oprechte christen, die in de familie- of kennissenkring mensen kent met sympathie voor het Boeddhisme en daarover bij gelegenheid het gesprek wil aangaan, wil ik argumenten aanreiken voor een gefundeerde gedachtewisseling. Tot slot hoop ik dat mijn verhaal voor lezers met een seculiere achtergrond, inspiratie biedt om het Evangelie van Jezus Christus eens te lezen. Een bijzonder verhaal, dat hier en daar opvallende overeenkomsten vertoont met de leer van de Boeddha, maar dat er in andere opzichten ook scherp mee in contrast staat. Wat dat laatste betreft, noem ik alvast de intrinsieke waarde van Gods schepping en het perspectief op een toekomstig samenzijn met onze Schepper, op een geheel vernieuwde, herschapen aarde. Een perspectief dat de Boeddhistische leer niet kent; zij ontkent immers het bestaan van een Schepper God en beschouwt de wereld om ons heen slechts als 'maya', als een illusie. Al deze aspecten komen aan de orde in dit boek, dat het midden probeert te houden tussen een ontoegankelijk theologisch werk en een louter persoonlijk verhaal, zonder enige onderbouwing met wetenschappelijke of theologische argumenten. Ter afsluiting nog het volgende: medisch-ethische kwesties (abortus, euthanasie, genderideologie e.d.) komen hier niet aan de orde, omdat binnen het brede spectrum van orthodoxie tot vrijzinnigheid dat beide geloofstradities kennen, nagenoeg dezelfde opvattingen bestaan over deze thema's. De in dit werk geciteerde Bijbelteksten, zijn afkomstig uit de Nieuwe Bijbelvertaling editie 2021, van het Nederlands Bijbelgenootschap, tenzij anders vermeld.

1. Inleiding.

Kort voor het schrijven van dit boek, ontmoette ik een oude jeugdvriend met wie ik tot mijn 18^e opgroeide in het Rooms katholiek milieu van een kleine Brabantse plattelandsgemeente. Onze wegen scheidden zich toen we na de middelbare school werk vonden in verschillende uithoeken van het land. Aanvankelijk zagen we elkaar zo nu en dan nog wel, maar inmiddels was dat al weer twintig jaar geleden. Het was dan ook even wennen aan de metamorfose die hij intussen had ondergaan, maar dat zal omgekeerd ook het geval geweest zijn. “Ga je nog een overstap maken?” vroeg hij, nadat ik hem had verteld in de eindfase te zitten van een studie theologie. Een studie die mijn blik op religie, waaronder ook de oosterse, flink verruimd heeft en wat de aanleiding geweest zal zijn voor zijn vraag. Het is bekend dat veel theologiestudenten afhaken als ‘gelovige’ en naar andere vormen van zingeving zoeken. Theologie kan in meerdere opzichten namelijk een ontzuiverende werking hebben op het geloofsperspectief van de student. Na een resoluut ‘nee’ greep hij het moment aan om verslag te doen van zijn overstap naar het New Age gedachtegoed en stak zijn enthousiasme daarover niet onder stoelen of banken. De Rooms Katholieke kerk was passé voor hem, zeker na al die schandalen van de laatste jaren. Schandalen die er inderdaad volop zijn in deze kerk, zo moest ik erkennen. Schandalen zoals ze in andere religieuze en seculiere organisaties ook volop voorkomen, de Boeddhistische niet uitgezonderd. In 2015 werd namelijk de boeddhistische gemeenschap in Waalwijk opgeschrikt door een ernstig misbruikschandaal.¹ Misbruikzaken zijn binnen deze geloofstraditie, anders dan men zou verwachten, geen incidenten, maar lijken ook daar een structureel karakter te hebben. Daarvan getuigt niet alleen het internet, maar ook de monnik Tensho Goto, beheerder van de Kodaiji Tempel in Kyoto. In een krantenartikel over kunstmatige intelligentie zegt hij ‘dat deze techniek een einde kan maken aan seksueel wangedrag in boeddhistische kloosters en lekgemeenschappen’² (zie ook 4.7). Misdaden als seksueel misbruik zijn extra pijnlijk wanneer ze gepleegd worden door mensen die pretenderen te leven naar de hoogste morele standaard. Maar als volgelingen, van welke religie dan ook, falen om het goede te doen, zegt dat nog niets over de religieuze leer. Het Christendom de rug toekeren omdat individuen binnen de kerk zich misdragen, is dan ook zoiets als een kind met het badwater weggooien. Het Vaticaan heeft inmiddels strakke richtlijnen en protocollen vastgesteld om herhaling en doofpotprocedures te

¹ *Door de meesters van zwijgzaamheid wordt misbruik niet gemeld*, dagblad Trouw, 5-12-16.

² *Beerput open van seksueel wangedrag binnen internationale Shambhala beweging*, Boeddhistisch dagblad, 27-2-2018.

voorkomen. De tijd zal leren of de maatregelen het beoogde effect hebben, wat medebepalend zal zijn of ik nog thuis wil horen in mijn moederkerk. Als kritisch lid volg ik haar ook in leerstellig opzicht, door niet elk willekeurig dogma voor zoete koek aan te nemen. Belangrijk criterium voor mij is dat ze stevig gefundeerd zijn in Gods geopenbaarde Woord, de Bijbel. Een fanatieke Maria- of heiligenverering, laat staan hun aanbidding, krijgt niet mijn zegen. In sommige landen zien we zelfs dat Jezus geheel uit het centrum van de aandacht is verdrongen door de Mariacultus. Een plaats die uitsluitend toekomt aan onze Verlosser. Hier dient wel opgemerkt te worden, dat Maria onze hoogste achting verdient. Ze gehoorzaamde God onvoorwaardelijk met de acceptatie van haar 'buitenechtelijke' zwangerschap, in een tijd en cultuur waar dit zeer ernstige consequenties zou hebben. Vereringsrituelen voor Jezus' moeder en andere geloofshelden vanwege hun verdiensten, voorzien daarom in een zekere behoefte. Hun prominente aanwezigheid in de beeldencultuur van de Rooms Katholieke kerk, staat samen met de andere liturgische rituelen, garant voor een mystieke sfeer die ik bij de Protestantse kerk mis. Deze rijke traditie mogen we koesteren, mits Jezus daarin centraal blijft staan.

Mijn theologiestudie en jarenlange interesse voor niet christelijke religies, heeft bij mij niet tot vrijzinnigheid geleid en geen barsten veroorzaakt in het fundament dat Jezus voor mij is. En dan bedoel ik niet alleen de Jezus als spiritueel- en moreel leider, maar in de eerste plaats als Zoon van God, die de schuldenlast van onze zonden op zich nam, daarvoor is gestorven aan het kruis en is opgestaan uit de dood. Door dat schuldoffer bracht Hij verzoening tussen God en de mens en zo staat Hij voor mij met stip op nummer één. Het is dit christocentrisme, zoals het in de theologie heet, waaraan ik de ontwikkelingen binnen de kerk toets en dat de achtergrond vormt waartegen dit werk gelezen dient te worden. Dit gezegd hebbend, wil ik tegelijkertijd benadrukken dat mijn liberale hart óók alle niet christelijke religies hun plaats gunt in onze samenleving. Zo kan ik me prima vinden in het standpunt van het tweede Vaticaans Concilie over de respectvolle- en vreedzame co-existentie met niet christelijke religies, vastgelegd in de verklaring 'Nostra Aetate' uit 1965.³ Het is namelijk een groot voorrecht om te leven in een land waar iedereen in vrijheid kan kiezen welke levensfilosofie of religie men wenst te volgen. Alleen dan kan sprake zijn van een oprechte geloofskeuze. Dit verhaal is dan ook niet bedoeld als 'kruistocht' tegen het Boeddhisme, al zal dat door sommigen wel zo ervaren kunnen worden. Ik wil niets afdoen aan de integriteit van oprechte boeddhisten die vreedzaam en met compassie voor de ander in het leven staan.

³ RK Documenten.nl.

Dit neemt niet weg dat ik het Christendom beschouw als een exclusieve godsdienst, die in de kern onverenigbaar is met andere religies. Nu kent het Christendom een grote diversiteit aan opvattingen, maar hier bedoel ik steeds het orthodox christelijke gedachtegoed,⁴ want die exclusiviteit wordt namelijk niet door alle stromingen onderschreven. Het is een ongemakkelijk begrip, exclusiviteit, nu er op velerlei terreinen juist een wind van inclusivisme door de samenleving waait. ‘Verbinding’ is het dominante motto van deze tijd, hoewel er ook sprake is van groeiende polarisatie. Inclusief denken kan gezien worden als het product van de postmoderne samenleving, waarin korte metten gemaakt wordt met absolute waarheden en waar het relativisme hoogtij viert. ‘Ieder het zijne’ is het adagium, wat ik op zichzelf een prima uitgangspunt vind, al lijkt er voor de orthodox christelijke visie op mens en maatschappij steeds minder ruimte over te blijven. ‘Niet wetenschappelijk, niet van deze tijd en bovendien discriminatoir op sommige punten’, zijn de gevleugelde maar weinigzeggende argumenten die we dan te horen krijgen. Weinigzeggend omdat op het terrein van zingevingvragen en vragen over het ontstaan van het universum, wetenschappers zelf erkennen hier (nog) geen antwoord op te hebben. En wie bepaalt aan de hand van welke criteria, wat van deze tijd is en wat niet? Wie het Evangelie kent weet bovendien dat van discriminatie, op welke grond dan ook, geen sprake is. We zitten namelijk allemaal, niemand uitgezonderd, in het zelfde schuitje, dat zonder de genade van Jezus, rechtstreeks afkoerst op de ondergang. Dat geldt voor zowel de brave burger als de boef.

Het is de paradox van het ‘gezonde verstand’, die een vorm van irrationele onverdraagzaamheid voedt tegen alles wat met religie te maken heeft. Onwelgevallige standpunten worden steeds vaker zonder ook maar de minste ruimte voor debat van tafel geveegd. Wie binnen het religieuze domein dan ook nog eens claimt ‘de enige en absolute waarheid’ in pacht te hebben, krijgt bij velen onmiddellijk de nekharen overeind. In dit sociaal maatschappelijke klimaat is dit boekwerk tot stand gekomen, in de rotsvaste overtuiging dat er weldegelijk een hoogste waarheid is. Na jaren geworsteld te hebben met ondoorzichtige en vaak tegenstrijdige Bijbelteksten, heb ik door intensieve studie en -naar ik in alle bescheidenheid meen- geleid door Gods Geest, de filosofische diepgang en fundamentele wijsheid ervan leren doorzien. De Bijbel is een boek met een hoopvol perspectief voor de wereld, vol wonderschone poëzie en tegelijkertijd vol nare teksten over onrecht, geweld en oordeel. Maar dat moet ook, want zo is het leven nu eenmaal. De Bijbel is een realistisch boek, dat niets onbesproken

⁴ Hier op te vatten als de geloofsopvatting, die de apostolische geloofsbelijdenis als uitgangspunt heeft en niet moet worden verward met de ultra orthodoxie, die naast deze geloofsbelijdenis een nagenoeg letterlijke interpretatie van de Bijbel voorstaat.

laat. Toch is een aanzienlijk deel van dat boek ook voor mij nog 'gesloten', want een mens komt er nooit in uitgeleerd. Dat doet echter niets af aan mijn overtuiging, dat Jezus Christus waarachtig God is, die in de gedaante van een mens naar de aarde kwam om zijn solidariteit met ons, verloren mensen, te betonen en ons de weg, de waarheid en het leven te schenken.

2. Boeddhisme en Christendom, een eerste oriëntatie.

Om Christendom en Boeddhisme goed van elkaar te kunnen onderscheiden, wil ik beginnen met een korte schets van hun historie en meest karakteristieke kenmerken. Voor een aantal lezers wellicht bekend terrein, maar voor anderen misschien ook niet, wat het zinvol maakt om tenminste de hoofdlijnen te schetsen. Ook enige filosofische begrippen die aan hun mens- en wereldbeeld ten grondslag liggen, komen daarna aan de orde. Het zijn aspecten die het onderscheidende karakter van beide geloofstradities duidelijk moeten maken.

Het meest fundamentele verschil tussen beide is de ontkenning van het bestaan van God door het Boeddhisme. Het kent althans geen Schepper God, geen goddelijke openbaring en geen genade! Het Boeddhisme is dan ook geen religie in de klassieke betekenis, maar een levensfilosofie. Het universum beschouwt ze als een oneindige cyclus van expansie en contractie, vergelijkbaar met de wetenschappelijke theorie van de uitdijing van het heelal na de oerknal en de implosie die ooit zal volgen. Het Boeddhisme kent drie hoofdstromingen, die na elkaar en in reactie op elkaar tot ontwikkeling zijn gekomen. Dat zijn achtereenvolgens het Theravada Boeddhisme, het Mahayana Boeddhisme en het Vajrayana Boeddhisme, meestal Tibetaans Boeddhisme genoemd. Grondlegger van het Theravada Boeddhisme is de Indiase prins Siddhartha Gautama, zoon van de Shakya koning, Suddhodana. Over zijn geboorte- en sterfdatum bestaat onzekerheid maar die zouden ergens tussen 480 en 370 v.Chr. moeten liggen. Hij groeide op in de riant en beschermde omgeving van het koninklijk paleis, maar nam daar afstand van nadat hij geconfronteerd was met de schrijnende armoede en ziekte onder de gewone bevolking. Hij trok zich terug in de natuur om te mediteren over de zin van het leven en de rol van het lijden daarin. Na de staat van verlichting of het Boeddhaschap te hebben bereikt, nam hij de naam Shakyamuni (de wijze van Shakya) aan en begon met het geven van onderwijs, dat zich vooral richtte op methoden om bewustzijnsverlichting te bereiken. Dat is volgens Shakyamuni namelijk de weg naar verlossing van al het lijden. De door Shakyamuni gestichte Theravada stroming was primair gericht op het onderwijs aan monniken en had een nogal elitair karakter. Met het welzijn van het 'gewone volk' hield hij zich niet bezig (zie 5.1). Als reactie hierop ontstond in de eerste eeuw n.Chr. de Mahayanastroming, die vooral gestalte kreeg door de werken van de Indiase filosoof Nagarjuna (150-249 n.Chr.). Hij wordt na Shakyamuni als de meest invloedrijke leermeester van het Boeddhisme beschouwd. De Vajrayana of Tibetaanse stroming tenslotte, zou medio 4^e eeuw n.Chr. vorm hebben gekregen en kenmerkt zich vooral door mystieke en occulte elementen (zie 4.3). We kennen haar geestelijk leider als de Dalai Lama, maar een duidelijke

grondlegger is niet bekend. Volgens een legende zou dat een zekere koning Suchandra van het mythische Shambhalarijk zijn geweest, aan wie een eerdere reïncarnatie van Shakyamuni, een leer zou hebben onderwezen, waaruit de latere Kalachakra Tantra, ofwel de Tibetaanse 'Bijbel' is voortgekomen.⁵ Deze stroming legt minder nadruk op de ascetische aspecten van het Boeddhisme, wat waarschijnlijk haar populariteit onder westerlingen verklaart. De onderlinge verschillen tussen deze drie stromingen, wijzen op een zekere discontinuïteit in de boeddhistische filosofie, waar ik later nog uitgebreid op terugkom (zie 5.7).

In tegenstelling tot de boeddhistische visie, gaat het Christendom uit van het bestaan van een Schepper God, die het universum op enig moment heeft geschapen. Of dit uit het 'niets' gebeurde (creatio ex nihilo), door ordening van reeds aanwezige materie of oerstof, dan wel door een oerknal, laat ik verder buiten beschouwing. Toen God de mens schiep, was het zijn bedoeling dat die de schepping zou onderhouden (Gen.2:15) en dat er een persoonlijke relatie tussen Hem en de mens zou ontstaan. Maar God wist in zijn voorzienigheid dat de mens zich vroeg of laat van Hem zou afkeren. De mens wilde zijn eigen weg gaan en weigerde op een zeker moment een gebod van God, om niet te eten van de boom der kennis van goed en kwaad, te gehoorzamen. Daardoor werd de relatie tussen God en de mens verbroken, een gebeurtenis die we kennen als 'de zondeval'. Deze scheiding leidde ertoe dat God zijn zegenende handen van de schepping af trok, wat tot rampspoed zou leiden voor mens en natuur (Gen.3:16-19). Daarom besloot God de mens 'middelen' aan te reiken om de relatie met Hem te herstellen. In eerste instantie gaf Hij hem, in de persoon van Mozes, hiervoor de Tien Geboden en verkoos Hij het Israëlitische volk om hiermee tot voorbeeld te zijn voor de overige volkeren. Nadat bleek dat uiteindelijk niemand erin slaagde, Jood noch heiden, om zich consequent aan Gods wetten te houden en men bovendien telkens weer verviel in afgoderij, beloofde God de mens een Verlosser, of Messias te sturen. Een Verlosser die de onaflosbare zondesschuld van de mens zal afkopen, waardoor alsnog verzoening met God tot stand kan komen.

Tot zover heeft God dit alles door geïnspireerde profeten en dienstknechten laten optekenen in het Oude Testament, het eerste deel van de Bijbel. Het tweede deel van de Bijbel, het Nieuwe Testament, gaat over de daadwerkelijke komst van die Verlosser, Jezus Christus, wiens taak in de inleiding al kort aan de orde is geweest. Dit Testament getuigt door de geschriften van de apostelen en hun metgezellen, van het leven van Jezus, zijn onderwijs, zijn wonderen, zijn kruisdood en opstanding. De overgang van het Oude naar het Nieuwe testament, markeert op fundamentele wijze de nieuwe relatie tussen God en mens en dient

⁵ Kalachackra, nl.wikipedia.org. (nov. 2019).